

РЕЦЕНЗІЇ

РОЗШИРЕННЯ ГОРИЗОНТУ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ (міркування про видання (2012, 2015, 2016 рр.) професора Б. В. Года і доцента Н. В. Год)

Опанування минулого є важливим елементом сучасної культури, що доводить велетенське розмаїття його репрезентації – наукові дослідження, академічна історія, фільми, вистави, святкування, відзначення, літературні твори, пам'ять та ін. У період становлення української національної освіти ХХІ ст., що відбувається у єдності з європейськими освітніми процесами, посилюється інтерес до історико-педагогічного досвіду минулого як етнокультурного, так і національного, світового. Переосмислення минулого, пошуки нових смислів для освіти нинішнього часу здійснюється фахівцями-істориками, педагогами, дослідниками історії педагогіки, які, живучи у своєму часі, артикують ідеї, відомості, факти та ін. чинники давнини. Це особливо характерно для дослідників Античності та Середньовіччя. Прикладом тому є видання істориків-педагогів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка професора Б. В. Года і доцента Н. В. Год – «Еразм Роттердамський – “наставник Європи”»: історичні та педагогічні нариси» (автори Б. В. Год, Н. В. Год, 2012 р.); «Дитячі ігри (від

Античності до початку ранньомодерного часу)» (автор Б. В. Год, 2015 р.); «"Наука доброчесності" гуманіста Еразма Роттердамського» (автори Б. В. Год, Н. В. Год, 2016 р.). Монографії, адресовані передовсім науковцям, педагогам, усім, хто цікавиться історією педагогіки та культури, охоплюють змінені та доповнені версії раніше друкованих авторами статей, а також низки нових текстів. Хоча видання й складаються з трьох книг, воно є цілісним, об'єднаним одним мета змістом – освіта Середньовіччя в часи змін. Добротна поліграфія, продумане структурування матеріалу в традиціях навчально-методичної літератури, художнє оформлення також сприяють єдності текстів. Книги, що прийшли до українського читача, є актуальними, оскільки на перетині століть, епох, культур спостерігається особливе зацікавлення до змін, ідей, підходів у організації освіти, змісту навчання й виховання, практичних прийомах тощо.

Перед істориками педагогіки, які реконструюють позачасову сучасність, постають проблеми методологічних, філософських, професійних переосмислень. Незважаючи на багатогранність нових смислів, Б. В. Год і Н. В. Год не лише засвідчили обізнаність із сучасними ідеями, але й витончено, зважаючи на широке коло читачів, репрезентували в монографіях свою концепцію. У час, коли наша педагогічна наука ще не досягла того рівня, на якому практикуються базисні європейські теорії (гуманітаристика, історизм, структуралізм, феноменологія, деконструктивізм та под.), що сьогодні творять інтелектуальний горизонт гуманітарних і суспільних наук, автори, звільнившись від догматичної «теорії відображення», класичної методології, тривалий час панівної, шукають діалогу з читачем. Швидкими темпами, надолуживши згаяне, через ізолятивність від західної науки в радянський період, вони, критично осмисливши й оцінивши розмаїття теоретичних шкіл, пропонують власну концепцію діалогу освіти минулого і сучасного, культури Середньовіччя та Новітнього часу. Спрямування дослідження на діалог фіксується в усіх виданнях – і в тому, де йдеться про «наставника Європи» Еразма Роттердамського, і в аналізі концептів доброчесності, гри.

Побудувавши виклад матеріалу в епістемологічній культурно-антропологічній парадигмі, Борис Васильович та Наталія Володимирівна, користуючись традиційною термінологією, поступово розкривають спільність ідей, традицій, інновацій. Фахівці з питань минулих епох переймаються цінностями та ідеями сучасності. Їхня розповідь про наріжну епоху переходу Середньовіччя у Відродження постає як жива – минуле відбиває сучасні турботи й підтримує наші наміри.

Описуючи пошуки витоків ренесансного світогляду, автори не відриваються від попереднього досвіду як міфопоетичного світу, античних зразків, середньовічної релігійності, ідей Відродження, Реформації, Просвітництва, так і нового й новітнього часу. Видання наповнені переосмисленням ментальних, поведінкових стратегій, орієнтацією на діалогічність, інтелектуалізацію, історизм, мінливість, рух, зміни, теорією пізнання тощо.

Нові підходи в історико-педагогічних дослідженнях Б. В. Года та Н. В. Год співзвучні новому філософсько-історичному напрямку – «новій інтелектуальній історії», в основі якої лежить «нарративна філософія історії», де текст історика – це нарратив, оповідь, дискурс, нарис, подібний до того, який створюють письменники. Нарративи-оповіді – це нові шляхи історичного мислення, пам'яті, освіти. Три завершені монографії, на перший погляд присвячені різним темам, об'єднані єдиним змістом, становлять смислову цілісність і сприймаються як великий нарратив, із його чітко визначеними структурами: автор – об'єкт – читач. Внутрішня структура цілісності смислів монографій дає підстави акцентувати увагу не на обґрунтуванні загально-абстрактних гносеологічно-методологічних методів, принципів, а намагатися побачити різні способи творення об'єкта дослідження, усвідомити зв'язок автора і читача, рецепцію автором спадщини мислителя Середньовіччя та рецепцію читачем як авторського тексту, так і на спадщини гуманіста Еразма Роттердамського. Праці педагогів-науковців дають можливість прослідкувати нарративний спосіб подачі матеріалу дослідження, що творить активний діалог авторів, читачів із тими, хто приходить із далекого минулого і залишив спадок ідей, які й донині не зреалізовані.

У педагогічному нарративі професор і доцент діляться з читачем своїм осмисленням спадщини гуманіста, своїми рецепціями порушених Еразмом Роттердамським ідей, які сприятимуть поглибленню сприйняття суголосних нинішнім проблемам, а саме:

- відкриття світу дитині; усебічний розвиток дитини; гуманне до неї ставлення; теорії раннього виховання; високі вимоги до вчителя; формування новоєвропейських ідеалів людини; моральність і духовність;
- роздуми про освіту і виховання (правила і методичні прийоми; роздуми про гру; питання війни і миру);

- моральні й соціальні цінності; міжнародні відносини; миротворчість у політиці, міжконфесійних стосунках; вивчення античної спадщини; організація церкви; виховання правлячої еліти;
- Європа як єдиний християнський дім та ін.

Авторами зібрано, класифіковано методи морального виховання, запропоновані Еразмом Роттердамським: «м'якої руки», «приманки», бесіди і повідомлення, настанови, напучування, умовляння, позитивного прикладу, переконування, гри та ін.

У центрі уваги двох книг опиняється унікальний життєсвіт неповторного мислителя пізнього Середньовіччя Еразма Роттердамського, поданий як захоплююча розповідь. Повернення особистості в центр аналізу історичних європейських процесів XVI – XVII століть розкриває перспективу дослідження освіти, що підпорядковується історичності людського буття. Відзначаючи багатогранну діяльність лідера «республіки вчених», «наставника Європи» голландського гуманіста Еразма Роттердамського (теолога, філософа, біблеїста, педагога, лінгвіста, політика, державника та ін.), автори розкривають життєвий шлях, долю людини, «жадібною» до знань, яка відродила античні традиції в Європі. Підготований ним текст Святого Письма грецькою та латинськими мовами, виданий у типографії, зіграв помітну роль у культурно-просвітницьких взаємозв'язках усієї Європи. Вплив Еразма Роттердамського на шкільні реформи XVI століття, які зламали стару освітню систему, зберігався в Європі до XVII століття. На початку XXI століття настанови просвітителя Європейського Відродження є актуальними. У наративі через Еразма Роттердамського повідомляється значна інформація про освітні заклади тієї епохи – монастирські, церковні, приватні, університети та ін. Стають відомими гуманітарні науки, які в той час вивчали (література, філософія, моральна філософія, етика та ін.). Особливий інтерес викликають відомості про створення й друкування у добу Середньовіччя підручників, різноманітних посібників як для вчителів, так і для учнів. Серед праць Еразма Роттердамського, різних жанрів і призначень, назавжди залишилися в історії педагогіки ті, що сприяли педагогічній практиці та досвіду викладання мови: трактати «Про спосіб навчання», «Про написання листів», «Про подвійне багатство слів і речей», «Промова, присвячена доброчесності», «Розмови запросто», «Про словесне багатство», «Про виховання дітей», «Формули повсякденних розмов» і методологічний посібник «Про пристойність дитячих звичаїв» та ін. Принагідно згадуються праці

Еразма Роттердамського, у яких подаються його педагогічні міркування типу: «Зброя християнського воїна», «Виховання християнського державця».

Не втратили своєї естетичної та історико-пізнавальної цінності праці мислителя Середньовіччя «Похвала Глупоті, або Похвальне слово Дурості, виголошене Еразмом Роттердамським». «Похвала Глупоті» охоплює всі сторони існування людини, всі ступені громадського сходження, всі соціальні та особистісні зв'язки між людьми. Крім того, у ній як розмаїття картини світу, так і світовідчуття автора близьке до нинішньої доби.

Праця мислителя «Розмови запросто», незважаючи на гоніння, користувалася величезною популярністю. Прижиттєвих видань було близько сотні, а потім упродовж двох із половиною століть її вивчали усі школярі Європи та заморських колоній, улюбленим розважальним читанням і для дорослих. Навіть на початку ХХ століття в Англії «Розмови запросто» друкувалися як підручник. Їх літературний вплив виявляють у багатьох письменників: Ф. Рабле, М. Сервантеса, Ж. Мольєра, Вольтера, В. Скотта та ін.

Із визначеної дослідниками концептосфери педагогічних ідей мислителя епохи Середньовіччя (освіта, виховання, схоластика, дитина, світ дитини, моральне виховання, школа, сім'я, церква, моральність, духовність та ін.) увага авторів дослідження зосереджується на концептах гра, доброчесність.

Наратив про гру наповнений невідомими і маловідомими фактами. Професор Б. В. Год оповідає про досвід використання гри як методу виховання від Античності до початку ранньомодерного часу. Його роздуми особливо важливі, коли йдеться про введення концепту гри в науково-педагогічну теорію та практику Я. А. Коменського; про природу і значення гри як явища культури в концепції голландського історика культури Й. Гейзінга. Аналізується також роль ігрового методу, розробленого гуманістом, з'ясовується його місце в сучасній виховній теорії і практиці.

Концепту доброчесність Б. В. Год та Н. В. Год присвятили монографію, у якій з'ясовано генезис джерела, цілісну систему морального виховання людини. Доведено, що формування моральної й доброчесної особистості бачилося «наставнику Європи» в освіті. «Наука доброчесності» Еразма Роттердамського наповнена любов'ю, щирістю, терпимістю, чистотою, добротою, доброзичливістю і скромністю. Соціальний аспект християнської доброчесності

мислитель підсилював, посилаючись на апостола Павла: «Радіти вдачах братів у Господі, як своїм, допомагати їх бідам, як власним... направляти заблудлого, навчати незнаючого тощо». Доброчесність у християнсько-гуманістичній інтерпретації – це, насамперед, людяність, яку, на думку мислителя, має плекати школа, сім'я і церква. Нове прочитання надбань Еразма Роттердамського є не лише важливим для педагогічної науки, але й своєчасним, актуальним, особливо нині, у період глибинних трансформаційних процесів у суспільстві, освіті, творенні української національної ідентичності. Автори як історики, педагоги, дослідники історії педагогіки розкривають спадщину мислителя, аналізуючи витoki багатьох проблем, що хвилюють людство на всіх етапах його історії. Їм удається звернути увагу читачів на педагогічні ідеї Еразма Роттердамського, які б сприяли вихованню доброчесної людини, її світогляду, розвиненої особистості. Прикметно, що доброчесність нині введена в систему виховання, суспільного життя.

Підсумовуючи, учені накреслюють перспективи дослідження порушеної наукової проблеми. На їхній погляд, продовженням наукових пошуків у «царині еразміанства» могло б бути поглиблення відомостей про роль і значення педагогічної спадщини мислителя в розвитку української освіти, творчості українських філософів, учених, педагогів та ін.

Праці голландського гуманіста були відомі вченим Києво-Могилянської академії. Педагогічні принципи використовувалися в організації навчання. У бібліотеці Харківського колегіуму знаходилася книга «Домашні бесіди», яку з великою вірогідністю читав Г. С. Сковорода. Ідеї «наставника Європи» епохи Середньовіччя по-різному представлені в українському письменстві, мистецтві, освіті тощо. Еразм Роттердамський був найулюбленішим новолатинським автором Г. С. Сковороди, про що оповідає професор Л. В. Ушкалов у праці «Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури» (2007 р.). Сковородинівський образ Алквіядових шляхів близький до того, що змальовано у «Похвалі Глупоті».

З огляду на малодосліджену академічну теорію наративної педагогіки, видання Б. В. Года та Н. В. Год є значним внеском у оновлення історії педагогіки, що породжує потребу в наступних виданнях задля розширення горизонту наратології, її смислів, термінів, положень у культурно-антропологічній парадигмі освіти.

Рецензент – Тамара Усаценка